

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү
мектептери үчүн кырсык тобокелдин азайтуу боюнча

КОЛДОНМО

Кыргыз Республикасынын билим берүү
жана илим министрлиги
Министерство образования и науки
Кыргызской Республики

European Union
Civil Protection and
Humanitarian Aid

ЮНИСЕФ
ар бир бала үчүн

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ӨЗГӨЧӨ КЫРДААЛДАР МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮ
МЕКТЕПТЕРИ ҮЧҮН КЫРСЫК ТОБОКЕЛИН АЗАЙТУУ
БОЮНЧА КОЛДОНМО**

Жалпы билим берүү мектептеринин жетекчилери үчүн

Бишкек 2017

УДК 371
ББК 74.04 (2)
К-97

*Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигине караштуу
Кыргыз билим берүү Академиясынын Илимий кеңеши менен сунушталды*

Рецензент:

Савочкина Вера Владимировна, Кыргыз Республикасынын билим берүү отличниги, №4 мектеп-гимназиясынын мүдүрүнүн илим боюнча орун басары

К-97

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү мектептери үчүн кырсык тобокелин азайтуу боюнча колдонмо / Түзүүчү: Ж. Укашев, М. Якупова – Б.: 2017. – 96 б.

ISBN 978-9967-31-653-9

Жалпы билим берүү мектептеринин жетекчилери жана мугалимдери үчүн Кыргыз Европа Комиссиясынын жарандык коргонуу жана гуманитардык операциялар Департаментинин колдоосу астында ЮНИСЕФ Программасынын кырсык тобокелин азайтуу боюнча чегинде иштелип чыкты (ЕСНО).

Колдонмо жалпы билим берүүчү мектептердин жетекчилери, мугалимдери, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин адистерин, ошондой эле кырсык тобокелин азайтуу маселелери менен аракеттенген адистер жана эксперттерге арналган.

Аталган Колдонмодо айтылган көз караштар БУУнун Балдар уюмунун фондунун саясатын жана позициясын чагылдырууга милдеттүү эмес.

К 4304000000-17

УДК 371
ББК 74.04 (2)

МАЗМУНУ

Кыскартуулардын тизмеси	5
Киришүү	6
I. Бөлүм. Мектепте кырсык тобокелдин азайтуу жана жарандык коргонуу боюнча иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүү.....	7
1. Мектепте кырсык тобокелдин азайтуу жана жарандык коргонууну уюштуруунун негиздери.....	7
2. Колдонмону түзүү максаты	9
3. Кырсык тобокелдин азайтуу жана жарандык коргонуу боюнча негизги түшүнүктөр	9
4. Мектептеги кырсык тобокелдерин азайтуу боюнча негизги кадамдар.....	11
1-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу боюнча комиссиясын түзүү	12
2-кадам: Маалымат топтоо жана мектептин коопсуздук Паспортуун иштеп чыгуу	12
3-кадам: Мектеп үчүн негизги коркунучтарды аныктоо	13
4-кадам: Мектептин негизги коркунучтарга аярлуулугун аныктоо	14
5-кадам: Мектептин кырсык тобокелдин талдоо жана баалоо	15
6-кадам: Мектептин кырсык тобокелдин азайтуу боюнча Иш-чара планын иштеп чыгуу	16
7-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу Планын иштеп чыгуу	17
8-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу түзүмдөрүн жаратуу	17
9-кадам: Мектептин эрте кабарландыруу системасын түзүү	18
10-кадам: Мектептин шашылыш эвакуациялоо системасын түзүү	18
11-кадам: Кырсык тобокелдин азайтуу боюнча структуралык жана структуралык эмес чараларды ишке ашыруу	19
12-кадам: Жабыр тарткандарга биринчи жардам көрсөтүү боюнча чараларды ишке ашыруу	21
13-кадам: Жарандык коргонууга даярдоо жана окутуу.....	23
II. Бөлүм.....	25
II. Бөлүк. Өзгөчө кырдаалдар учурунда билим берүү	25
1. Өзгөчө кырдаалдарда билим берүүнүн минималдык стандарттары.....	25
2. Өзгөчө кырдаалда мектептин ролу.....	26
3. ӨК шарттарында айрым жактардын жана топтордун аярлуулугу	27
4. Өзгөчө кырдаалдарга чара көрүүдөгү билим берүү демилгелеринде балдардын жана жаштардын катышуусу.....	28
5. Координациялоо жана кызматташтык	28
6. Мектептеги биринчи кезектеги билим берүү муктаждыгын баалоону өткөрүү	29

7. Өзгөчө кырдаалдар учурунда мектепте билим берүү процессин калыбына келтирүү боюнча чара көрүүнү жана иш-чараларды пландаштыруу	29
8. Психосоциалдык жардам көрсөтүү	30
9. Мониторинг	33
Тиркемелердин тизмеси.....	34
Колдонулган документтердин жана адабияттардын тизмеси.....	35
Тиркеме.....	36

КИРИШУУ

Кыргызстан өзүнүн географиялык жайгашуусуна байланыштуу, табигый кырсыктарга, авария жана катастрофаларга өзгөчө кабылган өлкө. Калкка, аймакка жана тиричиликти камсыз кылуучу жайларга эң чоң коркунучту жер титирөө, жер көчкү, кар көчкү, сел агымдары, ташкындар, суу каптоо, кыртыш сууларынын деңгээлинин көтөрүлүшү, жарылуу коркунучу бар көлдөр, калдык сактоочу жайлар, нөшөр, бороон, катуу шамал, мөндүр жана кар түшүү сыяктаган жаратылыш кубулуштары туудурат.

КР ӨКМнин маалыматтары боюнча, Кыргызстанда 14 миңден кем эмес кооптуу жана 4 миңден ашуун өзгөчө коркунучтуу аймактар орун алган. Бул аймактар түрдүү кырсык, авария жана катастрофа булактары, алар КР жети облусунун арасында тегиз бөлүнгөн эмес жана активдүүлүк деңгээли да ар кандай. Алардын бир бөлүгү кыйратуучу таасири боюнча транс чек аралык мүнөзгө ээ.

Статистика боюнча республиканын аймагында жыл сайын 200гө жакын түрдүү мүнөздөгү кырсыктар катталат, КР ӨКМнин маалыматы боюнча алардын түздөн-түз келтирген зыяны орточо эсеп менен 30-35 миллион АКШ долларын түзөт, а чындыгында материалдык жоготуулардын, экономикага тийгизген залакалардын, кырсыктын кесепетинен инфраструктураны реконструкциялоо жана калыбына келтирүүгө кеткен чыгымдардын жалпы масштабы бир кыйла көп.

Кырсык башына түшкөндөрдүн бардыгына кыйратуучу таасир тийгизет, биринчи кезекте аларга балдар кирет.

Жаш өзгөчөлүгүнө байланыштуу алар мүмкүнчүлүгүнө жараша өзгөчө кырдаалдан сактай турган аракеттерди көрүүгө тийиштүү турмуш тажрыйбасына ээ эмес, балдардын дайыма эле керектүү билими же билгичтиги жок болот. Кырсык статистикасы көрсөткөндөй, чоңдорго караганда балдар көбүрөөк катастрофалардын кесепетинен өлүмгө дуушар же майып болушат, үй-бүлөсүнөн ажырап, үйсүз калышат, аларга тийиштүү көңүл бурулбайт, мектепте окуу мүмкүнчүлүгү жоголот, ошондой эле психосоциалдык бузулууларга кабылышат.

Кырсык учурунда балдар айланасында болуп жаткан окуяларга жана жагдайларга ар түрдүүчө мамиле кылат. Бирөөлөрү эмне кылаарын билбей, кээде үмүтүн үзүп, дүрбөлөңгө түшүп кабыл алса, башкалары - окутулгандар жана даярдалгандар өздөрү сабырдуу, болуп, өз күчүнө ишенип, окуянын жакшы аякташына үмүттөнүшөт. Кырсыкты болуп, албетте, ага алдын ала даярдалган, бул жагдайда кандай аракет кылууну билген жана стандарттык эмес шартта туура чечим чыгарган адам гана чочубастан кабыл алат.

Чоңдор жана балдар болушу мүмкүн кырсыктын келип чыгуу себебин жана мүнөзүн билгени, коопсуздук чараларын жана кырсык тобокелин азайтуу боюнча аракеттерди алдын ала көрө алганы зарыл. Бул аларга кырсыктардын кээ бир көрүнүшүн жок кылууга же алардын кыйратуу күчүн азайтууга мүмкүнчүлүк түзөт.

Кырсык тобокелин азайтуу боюнча алдын ала көргөн аракеттер айрыкча балдар көп топтолгон жерлерде, өзгөчө мектептерде, өзгөчө кырдаалдар жаралган учурда адамды жана материалдык жоготууларды жокко чыгарууга жана аларды бир кыйла азайтууга, алардын тийгизген залакаларын жоюуга эффективдүү мүмкүнчүлүк берээри көп жолу далилденген.

I. БӨЛҮМ:
МЕКТЕПТЕ КЫРСЫК ТОБОКЕЛИН АЗАЙТУУ ЖАНА
ЖАРАНДЫК КОРГОНУУ БОЮНЧА ИШ-ЧАРАЛАРДЫ УЮШТУРУУ ЖАНА
ӨТКӨРҮҮ

1. МЕКТЕПТЕ КЫРСЫК ТОБОКЕЛИН АЗАЙТУУ ЖАНА ЖАРАНДЫК
КОРГОНУУНУ УЮШТУРУУНУН НЕГИЗДЕРИ

Кыргызстанда кырсык тобокелин азайтуу, калктын жана аймактардын өзгөчө кырдаалдардан коргоо боюнча бардык чаралар уюштуруу-укуктук жагынан Жарандык коргонуу Мамлекеттик системасынын чегинде, ченемдик-укуктар акттарын, ошондой эле кырсык тобокелин азайтуу маселелерин, Жарандык коргонуу, балдардын укуктарын камсыз кылуу маселелерин регламентация кылган эл аралык укуктук документтерди колдонмо кылуу менен ишке ашырылат.

Жалпы билим берүүчү мекемелериндеги КТА жана ЖК маселелерин регламентация кылган негизги ЧУА Кыргыз Республикасынын Конституциясы, «Кыргыз Республикасынын балдар жөнүндө Кодекси» КР токтому (2012-ж.), Кыргыз Республикасынын Мыйзамдары, «Жарандык коргонуу жөнүндө» (2009-ж.), «Билим берүү жөнүндө» (2003-ж.), «Өрт коопсуздугу жөнүндө» (2016-ж.), «Кыргыз Республикасынын өзгөчө кырдаалдардын классификациясы жана алардын талдоо чен-өлчөмдөрү» (2011-ж.) КР токтому жана башкалар болуп саналат.

Кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча Колдонмо (*мындан ары - Колдонмо*) жалпы билим берүүчү мекемелер үчүн иштеп чыгарылган жана арналган, аларга КР «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамына ылайык жалпы билим берүүчү мектептер, окуу-тарбиялоочу комплекстер, автордук окуу-тарбиялоочу комплекстер, мектеп-гимназиялары, мектеп-лицейлери, мектеп-комплексери, атайын мектептер (*интернаттар*), жалпы билим берүүчү санаторийлик мектептер, көмөкчү мектептер, кечки мектептер (*кечки жана сменалык*), сырттан жалпы билим берүүчү мектептер, эксперименталдык аянтчасы бар мектептер, жеке мектептер жана башкалар кирет.

2015-жылы Кыргызстанда 2 218 жалпы билим берүү мекемелери саналат, анда 1 043 629 бала окуйт, анын ичинен 515 064 кыздар, ошондой эле 72 928 миң чоң кишилер – мугалимдер эмгектенет, анын ичинен 60 861 аялдар жана тейлөө кызматкерлери.¹

Уюштуруу-укуктук жагынан ар бир жалпы билим берүүчү мекеме (*мындан ары - мектеп*), ведомстволук тиешелүүлүгүнө жана менчик түрүнө карабастан, тишелүү укуктарга, функцияларга, ыйгарым укуктарга жана милдеттерге ээ болгон, аныкталган аймагы, имараты, курулуштары, жабдуулары, ошондой эле ар кандай мүлкү бар өз алдынча мекеме статусуна ээ.

Мектеп, бир мезгилде эле балдар менен чоңдордун көп болгондугуна байланыштуу, көп учурда өзгөчө кырдаалдардын пайда болуу деңгээли жогору болгон коомдук турмуштун социалдык маанилүү борбору болуп эсептелет, бул мектептерде кырсык тобокелин азайтуу иш-чараларын, мүмкүн болуучу өзгөчө кырдаалдарга даярдыкты жогорулатуу боюнча милдеттүү түрдө практикалык иш-аракеттерди өткөрүүнүн зарылдыгын аныктайт.

¹ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети. Кыргыз Республикасынын аялдары жана эркектери. Гендердик-бөлүү топтому. 2015-ж.

КР «Жарандык коргонуу жөнүндө» Мыйзамынын талаптарына ылайык мектептерге кирген бардык мекемелер өзгөчө кырдаалдардын жаралуу коркунучу жогору экенин көрсөтөт.

Мектеп башчылары Жарандык коргонуу чөйрөсүндө төмөнкүлөрдү уюштурууга жана өткөрүүгө милдеттүү:

- Жарандык коргонуу боюнча комиссия түзүү жана анын ишмердүүлүгүн координациялоо;
- Билимди жогорулатуу жана жасайлытуу, калктын жана балдардын арасында коргонуунун жөнөкөй ыкмаларын өздөштүрүү, мектеп жасмаатына, калкка Жарандык коргонуу жана кырсык тобокелдин азайтуу маселелеринде колдон келген жардамды көрсөтүү үчүн Жарандык коргонуу коомдук мектеп түзүмдөрүн, жаш куткаруучулардын, орт өчүрүүчүлөрдүн отряддарын түзүү; ,
- кырсыктардын тобокелдигин азайтуу жана мектептин Жарандык коргонуу планын иш-теп чыгуу жана ишке ашыруу;
- КР ӨКМ өкүлдөрүнүн жардамы менен, ӨК учурунда же коркунучунда кырсык тобокелдин азайтуу боюнча иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүү;
- Мектепке туулган коркунучту жана анын талуулугун баалоо, коркунучтарды картага түшүрүү ж.б.;
- мектеп кызматчыларын жана окуучуларды өзгөчө кырдаалдар жаралган учурда өзүн алып жүрүү эрежелерине жана коргонуу ыкмаларына окутууну ишке ашыруу;
- орт өчүрүү, эрте кабарландыруу, маалымдоо, биринчи жардам көрсөтүү сыяктуу көрүнүштөргө колдонулуучу куралдарды дайындап, сактап, даярдыкта кармап туруу;
- балдар ӨК учурунда колдонуу үчүн окуу материалдардын, кеңсе буюмдардын жана спорт шаймандардын минималдуу көрөңгөсүн түзүү;
- мектептин аймагында же ага жакын жерде өзгөчө кырдаалдын пайда болуу коркунучу жаралганда же жаралышы мүмкүн болгондо балдарды, мектеп кызматчыларын, жергиликтүү мамлекеттик башкармалыкты, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарын жана ата-энелерди ошол замат маалымдандыруу;
- Мектептин аймагында болгон ӨК кесепеттерин жоюу боюнча балдарды кооптуу жерлерден эвакуациялоо, жардамга муктаж болгондорго биринчи жардам көрсөтүү, Жарандык коргонуу күчтөрүнө кырсыктан куткаруу жана башка шашылыш иштерде, ошондой эле билим берүү процессин калыбына келтирүүдө колдон келген жардамды көрсөтүү аракеттерин көрүү.

Билүү зарыл: Кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча чаралар Жарандык коргонуу тармагындагы негизги жана эң маанилүү чаралардын түзүм бөлүгү, алар мектепте алдын ала аткарылышы керек.

2. КОЛДОНМОНУ ТҮЗҮҮ МАКСАТЫ

Колдонмо мектеп администрациясына, ошондой эле кызыктар болгон жактарга, анын ичинде жашы жетпеген балдардын ата-эпелерине (*мыйзамдуу окүлдөрүнө*) кырсык тобокелдин азайтуу үчүн аракеттерди уюштуруу жана өткөрүү боюнча методикалык жардам көрсөтүү максатында иштелип чыкты.

Колдонмодо мектептердеги кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча мектеп администрациясына уруксаат берүүчү негизги аракеттердин практикалык кадамдары көрсөтүлөт:

- Жарандык коргонуу системасын түзүү;
- артыкчылыктарды таап аныктоого;
- жаратылыш жана техногендик коркунучтар менен байланышкан аярлуулуктун жана тобокелдердин деңгээлин азайтууга жардам берүүчү иш-чараларды пландаштыруу жана ишке ашыруу;
- ӨК жана жагымсыз кесепеттерди жоюу боюнча аракеттерди таасирлүү ишке ашыруу;
- болушу мүмкүн ӨКга болгон даярдыкты жогорулатуу жана ӨКдан качуу, балдардын жана кызматчылардын арасында мүмкүн боло турган адам өлүмүн кыйла төмөндөтүү;
- материалдык жоготууларды азайтуу.

3. КЫРСЫК ТОБОКЕЛИН АЗАЙТУУ ЖАНА ЖАРАНДЫК КОРГОНУУ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ТҮШҮНҮКТӨР ²

Өзгөчө кырдаал – бул Кыргыз Республикасынын белгиленген бир аймагында калктын өлүмүнө, анын жашоосун бузууга алып келген же аларды алып келүүгө себеп болгон, адамдардын ден соолугуна же айлана-чөйрөгө зыян келтирген, материалдык жоготууларга учураткан же учуратууга мүмкүндүгү бар кооптуу табигый же техногендик кубулуштардын, кыйроолордун, катастрофалардын, табигый жана башка кырсыктардын, заманбап каражаттардын таасиринен келип чыккан бузулуштардын натыйжасында түзүлгөн жагдай.

Жарандык коргонуу – Кыргыз Республикасынын калкын жана аймагын өзгөчө кырдаалдардан коргоосун камсыз кылган жалпы мамлекеттик жана коргонуу системасынын составдык бөлүгү.

Кырсык тобокелдин азайтуу – кырсыкка себеп болгон факторлорду көзөмөлдөө жана ага анализ жүргүзүүгө багытталган, анын ичинде коркунучка кабылууну төмөндөтүү, калктын жана мүлктүн аярлуулугун азайтуу, табигый байлыктарды туура колдонуу жана өзгөчө кырдаалдарга болгон даярдыкты жогорулатуу аркылуу талдоого жана көзөмөлдөөгө багытталган дайым жүргүзүлүүчү жол менен кырсык тобокелдин кыскартуу боюнча концепция жана практикалык иштер.

Кырсык тобокели – кырсык кесепеттеринин келип чыгышы күтүлгөн адам жоготуулары, материалдык, экономикалык, экологиялык зыяндыктар.

Кырсык – коомчулуктун же коомдун күрөшүүгө өз күчү жетпеген, жергиликтүү коомчулуктун жана коомдун жашоосун бузган, калк арасындагы өлүмгө себепкер, ошондой эле кыйла материалдык, экономикалык же экологиялык зыян жана залака тийгизген окуя.

² Булак: терминдер Глоссарии UNSDR - 2009-ж. жана КР «Жарандык коргонуу жөнүндө» 2009-ж. 20.07. № 239 Мыйзамы

Опуза/коркунуч - бул адамдардын өлүмүнө же жаракаттарга чалдыктырган, мүлккө зыян келтирүүчү, социалдык же экономикалык туруксуздукка же курчап турган чөйрөнүн бузулушуна алып келүүчү, потенциалдуу түрдө залал келтирүүчү физикалык кубулуш (же жер титирөө, суу ташкын, көчкү же техногендик авария). Башкача айтканда, опузада/коркунучта социалдык-экономикалык зыянга алып келүүчү кооптуу окуянын болуу ыктымалы камтылган.

Аярлуулук - бул коомчулуктун (*балдардын*) тобокелдикке болгон таасирин жогорулаткан физикалык, социалдык, экономикалык жана экологиялык факторлордон келип чыккан шарттардын жана процесстердин комплекси. Кырсыктардын тобокелдигин азайтуу контекстинде аярлуулук жалпысынан тынч абалда болбойт, ал айкын коркунучтарга байланыштуу аныкталат.

Адамдардын (балдардын) аярлуулугун кыскача мындай түшүндүрсө болот, адамдын (балдардын) же коомчулуктун коркунучту алдын ала көрүү, аны жеңүү, каршылык көрсөтүү жана аталган коркунучтун тийгизген таасиринен кийин кайра калыбына келтирүү үчүн аракеттерди жүргүзүүгө физикалык, социалдык жана экономикалык мүмкүнчүлүктөрдүн жоктугу. Аярлуулук коркунучка кабылууга көз каранды (мисалы, жер титирөө, кургакчылык жана башка коркунучтары бар жерде жашоо же эмгектенүү). Бул түшүнүк коркунучтарга каршы туруу, алар менен күрөшүү жана алардан кийин кайра калыбына келтирүү кыйынчылыктарын көрсөтүп турат.

Структуралык жана физикалык аярлуулук – бул коркунучтуу окуянын кесепетинен структуранын (имараттар, курулуштар, коммуникациялар) же тейлөө кызматтын (билим берүү процесси) бузулуп калуу, керектен чыгуу же иштебей калуусу ыктымал деңгээли. Мисалы, эгерде анын конструкциясында 6 жана андан жогору баллдагы жер силкинүүсүнө туруштук бере турган элементтер жок болсо, мектеп имараты жер титирөөгө аярлуу болуп эсептелет.

Структуралык эмес аярлуулук – бул коомдун жана жарандардын (балдардын) айрым бир бөлүгүндө билим жана тажрыйба, турмуш коопсуздук маданияты, өз ден соолугуна жана өмүрүнө өзү жоопкер экендигин аң-сезимдүү түшүнүү, ошондой эле туугандарынын, жакындарынын, аны курчаган адамдардын өмүрүнө да жоопкер экенин аң-сезимдүү түшүнүү түшүнүгү жок болгондук, ошондой эле материалдык жана маданий баалуулуктардын сакталышы – булар кырсыктарга болгон аярлуулук деңгээлинин өсүп кетишинин негизги себептеринин бири болуп эсептелет.

Маданий коопсуздук – бул жеке жана социалдык баалуулуктар түзүлүшүндөгү турмуш коопсуздугун камсыздоо маселесинин маанилүү экендиги, социалдык жана жеке баалуулуктар тармагында турмуш-тиричилик (мектептерде болгон убакытта) коопсуздугун камсыз кылуу, күнүмдүк жашоодо жана өзгөчө кырдаал учурунда өзүн алып жүрүү стереотиптеринин таркалышы, жашоонун бардык тармактарындагы коркунучтардан коргонуу даражасы менен мүнөздөлүүчү адамдын (балдардын) жана коомдун өнүгүү деңгээли.

Билүү зарыл: «мектеп» деген сөздү жазууда озгочо кырдаал болуу мүмкүнчүлүгүнүн деңгээли жогору, узакка чейин балдар жана чоңдор окүп жана эмгектенген, ыкчам башкаруу имараты, курулушу, белгиленген аймактары, жабдыктары, ошондой эле башка маанидеги мүктөрү бар уюм түшүндүрүлөт.

4. МЕКТЕПТЕГИ КЫРСЫК ТОБОКЕЛДЕРИН АЗАЙТУУ БОЮНЧА НЕГИЗГИ КАДАМДАР

Бул бөлүмдө биз мектептердеги кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча негизги кадамдарга өтөбүз, алардын ишке ашырылуусу мекемелердин Жарандык коргонуу системасын түзүүгө, коркунучтарды жана аярлуулукту табууга, кырсыктардын тобокелдигин табууга, артыкчылыктарды аныктоого, кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча практикалык чараларды пландаштырууга жана ишке ашырууга, болушу мүмкүн өзгөчө кырдаалдарга мектептин даярдыгын жогорулатууга мүмкүнчүлүк берет.

Мектептин аярлуулугунун жана коркунучтарынын баалоону, талдоону өткөрүүдө, Жарандык коргонуу жана кырсык тобокелдин азайтуу боюнча чараларды пландаштырууда жана ишке ашырууда биринчи ирет өз потенциалына, ресурстарына жана мектеп кызматчыларынын жана окуучуларынын күчтөрүнө жана мүмкүнчүлүктөрүнө таянуу керек.

Мектеп башкармалыктарына балдарды коргоо, билим берүү, кырсык тобокелдигин азайтуу жана Жарандык коргонуу чөйрөсүндө эмгектенген тийиштүү эл аралык жана бейөкмөт уюмдар менен кызматташуу жана бирге аракеттенүү сунушталат, БУУнун Балдар Фонду, БУУнун өнүгүү программасы, Бүткүл Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму, БУУнун Бүткүл Дүйнөлүк азык-түлүк программасы, Эл Аралык Кызыл Жарым Ай Коомчулугу, Балдарды сактагыча жана башка ушулар сыяктуу. Балдардын жана мектеп кызматчыларынын саламаттыгы жана өмүрү үчүн жогорку жоопкерчиликти эске алуу менен, мектеп администрациясы кырсык тобокелдин азайтуу жана Жарандык коргонуу боюнча иш-чараларды туруктуу, пландуу жана тутумдук негизде уюштуруусу жана өткөрүүсү керек.

Кырсык тобокелдин азайтуу боюнча мектептин негизги документтери:

А. Буйруктар:

- Мүдүрдүн - мектептин ЖК жетекчисинин «Мектептин Жарандык коргонуу башкаруу органдарын түзүү жөнүндө» буйругу, анда мектептин ЖК жетекчисинин орун басарларынын дайындоо, анын түзүлүшүн, түзүмүн, негизги милдеттерин, функцияларын, ыйгарым укуктарын аныктоо менен мектептин Жарандык коргонуу боюнча Комиссиясын түзүү каралат;
- “Жаи куткаруучу” отрядынын жобосу, “Жаи куткаруучу” уюмунун Уставы жана Планынын негизинде мүдүрдүн “Жаи куткаруучу” отрядын түзүү жөнүндө» буйругу.

Б. Пландар:

- Мектептин КТА боюнча Иш-чара планы;
- Мектептин Жарандык коргонуу планы;
- «Жарандык коргонуу күнүнө» даярдык көрүү жана өткөрүү планы;
- «Жаи куткаруучу» отрядынын Иш-чара планы.

В. Иш кагаздары жана маалымат материалдары:

- Мектептин эрте кабарландыруу план-схемасы;
- Мектептин эвакуациялоо план-схемасы;
- Мектептин коопсуздук Паспорту;
- Мектеп үчүн негизги коркунучтарды талдоонун натыйжаларынын таблицасы;
- Мектептин аярлуулугун аныктоонун натыйжаларынын таблицасы;
- Мектеп үчүн кырсык тобокелдин баалоонун натыйжаларынын таблицасы;
- Мектеп үчүн кырсык тобокелдин баалоонун план-схемасы.

Эскертүү: Мектепте кырсык тобокелдин азайтуу жана Жарандык коргонуу боюнча иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүүнүн түзүлүш схемасынын үлгүсү Тиркеме 1де сунушталган.

1-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу боюнча комиссиясын түзүү

Мектептердеги Жарандык коргонуу тармагындагы ЧУА ылайык, ведомстволук тиешелүүлүгүнө жана менчик түрүнө карабастан, мектептин Жарандык коргонуу Комиссиясын түзүү талап кылынат.

Мектептин Жарандык коргонуу Комиссиясы кырсык тобокелин азайтуу жана Жарандык коргонуу боюнча иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүү боюнча мектептин башкаруу органы болуп саналат.

Мектептин Жарандык коргонуу комиссиясынын төрагасы - мектеп жетекчиси (мүдүрү)- Жарандык коргонуунун жетекчиси болуп саналат. Мектептин ЖКК төрагасынын орун басары болуп мектеп мүдүрүнүн орун басарларынын бири дайындалат.

Жарандык коргонуу Комиссия мүчөлөрүнүн тутумуна милдеттүү түрдө мугалимдерден, тейлөө кызматчыларынан, ошондой эле жогорку класстардын активдүү окуучуларынан жана ата-энелер Комитетинин өкүлдөрүнөн киргизүү зарыл.

Билүү зарыл: Жарандык коргонуунун негизги принциби – мектептердеги КТА жана ЖК боюнча иш-чаралар мектептин мүнөзүн, андагы болгон коркунуштарды, ӨК жаралуу коркунушунун деңгээлин жана аярлуулугун эске алуу менен пландаштырылып, ошондой эле балдардын жана мектеп кызматчыларынын коопсуздугун камсыздоого керектүү жетишкендик принцибинин негизинде ишке ашырылышы керек.

Эскертүү: Мектептин Жарандык коргонуу комиссиясынын милдетинин, негизги функцияларынын жана ыйгарым укуктарынын үлгүсү Түркөмө 2де сунушталган.

Түркөмө 3. «Жаиш куткаруучу» отрядынын Жобосу.

Түркөмө 4. «Жаиш куткаруучу» ыктыярдуу отрядынын Уставы.

2-кадам: Маалымат топтоо жана мектептин коопсуздук Паспортуун иштеп чыгуу

Мектептин Жарандык коргонуу боюнча Комиссиясы, ишке киришүүдөн мурун маалымдама маалыматтарды чогултууну уюштуруусу зарыл, ошондой эле мектептин коопсуздук Паспортуун иштеп чыгуусу керек (МКП). Бул аныкталган жетишсиздикти жоюу боюнча чара көрүү үчүн мектепти кыйроодон же ӨКдан мектеп коопсуздугун камсыздоо менен маселенин абалын аныктоого, баалоого, бүтүм чыгарууга мүмкүнчүлүк берүүчү маалыматы бар, мектеп жөнүндө жалпы маалымат жана атайын маалыматты камтыган документ.

Мисалы, мектептин коопсуздук Паспортуна жалпы маалымат камтылышы керек – мектептин аты, менчик түрү, жайгашкан жеринин дареге, байланыш телефондору, окуучулардын жана кызматчылардын саны ж.б., ошондой эле атайын маалымат – имараттар, курулуштар, өрттүк кабарлама, байланыш жана кабарландыруу системасы, эвакуациялоого каралган кирүүлөрү жана чыгуулар, Жарандык коргонуу планы ж.б.

МКПда ошондой эле керектүү маалымдама маалымат түркөмөсү менен, мектепке болгон коркунуштар жана аярлуулуктар жөнүндө маалымат киргизилиши керек, мектептин кырсыктарга (коркунуштарга жана аярлуулукка) тобокелдигин талдоо боюнча план-схемасы менен бирге, ал ЖК боюнча Комиссия тарабынан коркунуштарга жана аярлуулукка талдоо жүргүзүү иш-чараларын өткөргөндөн кийин гана мүмкүн болот.

Эскертүү: Мектептин коопсуздук Паспортуунун үлгүсү Түркөмө 5те

3-кадам: Мектеп үчүн негизги коркунучтарды аныктоо

Бул этапта мектептин ЖК боюнча Комиссиясы мектептерге чыныгы коркунучтарды туудуруучу табигый, техногендик, экологиялык, биология-социалдык мүнөздөгү коркунучтардын пайда болуу себебин аныктоосу зарыл.

Мектепке болгон негизги коркунучтарды аныктоодо мектептин ЖК Комиссиясы милдеттүү түрдө, мектеп жайгашкан райондогу болгон коркунучтарды толук аныктоо үчүн, түрдүү табигый жана техногендик коркунучтар тууралуу керектүү маалыматты берген, КР ӨКМнин аймактык түзүм бөлүктөрүнүн өкүлдөрү менен кеңешүүсү зарыл.

Коркунучтардын идентификациялоосу так жана толук болушу керек, башкача айтканда мектептин аймагындагы болушу мүмкүн кырсыктардын бардыгын аныктоо керек.

ЖК Комиссиясынын мүчөлөрү КР ӨКМнин өкүлдөрү берген маалыматтын, дагы өз билим жана тажрыйбаларынын негизинде, «**өткөн кырсыктар**» ыкмасын колдонуу менен мектепке болгон негизги коркунучтарды/опузаларды аныктай алат.

Коркунучтарды талдоо жана картага түшүрүү, өлкөнүн аймагындагы кырсыктар жөнүндө тарыхый маалыматтарга байланыштуу негизги маалымат КР ӨКМи басып чыгарган «Кыргыз Республикасынын аймагындагы коркунучтуу процесстердин жана кубулуштардын болуу мүмкүнчүлүгүн активдештирүү боюнча чара көрүүгө мониторинг, болжолдоо жана даярдык» китебинде камтылган, ошондой эле КР ӨКМнин веб-сайтына жана КР КТА боюнча Улуттук Платформасынын сайттарынан кирип алууга болот.³

Өткөн коркунучтуу окуяларды талдоо жана алар болуп өткөн убакыты жана жеринде өтүшүн, булактарын жана келип чыгуу шарттарын, кесепеттерин, окуяга чейин жана окуядан кийин көрүлгөн аракеттерди, ошондой эле окуядан кийин алынган сабактарды жана тыянакты баяндоо төмөнкүгө мүмкүндүк берет:

- а) тез-тез болуп турган кырсыктарга мүнөздөмө берүү;
- б) табигый процесстердин кайталанышын/канчалык тез болоорун аныктоо.

Мектепке болгон негизги кырсыктардын коркунучун аныктоо натыйжаларын көрсөтүү үчүн «*Мектептерге болгон негизги коркунучтарды аныктоонун натыйжаларынын таблицасын*» түзүү керек.

Эскертүү: Мектеп үчүн болгон негизги коркунучтарды аныктоонун натыйжаларынын таблицасынын үлгүсү Тиркеме бда.

4-кадам: Мектептин негизги коркунучтарга аярлуулугун аныктоо

ЖК Комиссиясы мектептер үчүн негизги кырсыктарды аныктоо боюнча иштерди өткөргөндөн кийин, мектептин аныкталган коркунучтарга аярлуулугун аныктоосу керек.

Негизги көңүл балдардын жана чоңдордун, мектепке тийиштүү жана аларга «коркунуч туудуруу жаткан», имараттардын, аймактардын, курулуштардын, жабдыктардын жана башка билим берүү, керектөөчү, социалдык, маданий ж.б. багыттагы мүлктүн аярлуулугун аныктоого бурулушу керек.

³ http://mes.kg/upload/kniga_2015/book_rus000.html

Бирок коркунучтуу тилкеде болуу кайсы бир физикалык жак же объект автоматтык түрдө «аярлуу» болот дегенди билдирбейт. **Аярлуулук** физикалык, социалдык, экономикалык жана экологиялык белгилерден, ошондой эле балдардын жана мектеп кызматчыларынын кандайдыр бир коркунучтан/опузадан качып кетүү же ага каршы аракет көрсөтүү, андан кийин калыбына келүү үчүн белгиленген мүмкүнчүлүктөрдүн бар же жоктугуна көз каранды.

Талдоо жүргүзүүдө аярлуулук айкын коркунучка байланыштуу аныкталат жана аярлуу топтордун «өзгөчө белгисин» билдирбейт. Аярлуулукту баалоону жүргүзүүдө эмне үчүн мектептин аталган имараттары же аймагы, окуучулары жана кызматчылары конкреттүү коркунучтун алдында аярлуу болоорун аныктоо керек.

Мектептин аярлуулугун аныктоо кандайдыр бир тиги же бу кырсык таасиринин натыйжасынан мектепке тийген кесепеттерди жана зыянды болжолдоого мүмкүнчүлүк берет. Ошондуктан аярлуулукту аныктагандан кийин кырсык натыйжасынан болушу мүмкүн зыянды аныктоо боюнча ишти баштоо керек. Ал үчүн «**өткөн кырсыктар**» ыкмасын колдонсо болот - мындай көрүнүштөр дагы кайталануу божомолун эске алуу менен, мурун болуп өткөн кырсыктарды баяндап жазуу («мектептин кырсык тарыхынан» алынган маалыматтар) жана «**болушу мүмкүн кырсыктардын сценарийин түзүү**» ыкмасын – анын пайда болуу шарттарынын түптөлүшүнөн тартып тийгизген кесепеттери менен аяктаган кырсык менен байланышкан, топтолгон маалыматтардын жана билимдердин негизинде биргеликте кырсыктын өнүгүүсүн баяндап жазуу аракети. Ошондой эле КР ӨКМ менен бекитилген кыйроону баалоо боюнча усулдук колдонмону пайдалануу да зарыл. (2014-ж.)

“Аярлуулукту” аныктоодо – «аталган коркунуч кимге жана эмнеге кандайча кесепетин тийгизет (эң жогорку деңгээлде)? - деген суроого жооп табуу зарыл.

Балдардын коркунучка болгон аярлуулугун аныктоого өзгөчө көңүл буруу талап кылынат.

Коркунуч тилкелерине жакын жайгашуу, балдар убакытынын көпчүлүгүн өткөрүүчү, мектеп имаратынын, спорт комплекстеринин, китепканаларынын ж.б. физикалык жана функционалдык туруктуулугунун деңгээлинин төмөндүгү, коркунучка болгон аярлуулукту күчөтүшү мүмкүн. Мисалы, көпчүлүк мектеп имараттары мүмкүн боло турган коркунучтарга туруштук бере албай тургандай болуп курулган, а билим берүүгө кеткен чыгымдар, албетте, техникалык тейлөөдө көйгөйлөрдү жаратат. Аярлуулук фактору ошондой эле эвакуациялоо планынын жоктугун жана окуучулардай эле мугалимдердин да кырсык тобокели тууралуу билиминин жетиштүү эместигин камтышы мүмкүн. Мектеп имаратынын кулашы же өрттөнүшү коомчулук үчүн эң чоң коркунучту туудурат. Ушуга байланыштуу ЖК боюнча комиссия ЮНИСЕФтин⁴ колдоосу менен иштелип чыккан «КР мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин коопсуздугу» маалымат түзүлүшүндө киргизилген маалыматтарды колдонбостон гана эмес, аны кеңейтүү жана тактоо ишмердүүлүгүнө да катышуусу керек.

Мектептин негизги кырсыктарга аярлуулугун аныктоонун натыйжаларын көрсөтүү үчүн «*Мектептин негизги кырсыктарга аярлуулугун аныктоонун натыйжаларынын таблицасын*» иштеп чыгуу сунушталат.

Эскертүү: Мектептин негизги коркунучтарга аярлуулугун аныктоонун натыйжаларынын Таблицасынын үлгүсү Тиркеме 7де.

5-кадам: Мектептин кырсык тобокелин талдоо жана баалоо

Алдын ала, мектептин ЖК боюнча комиссиясы тарабынан мектептин кырсык тобокелин талдоо жана баалоо боюнча иш жүргүзүлгөн, атап айтканда:

3-кадамда мектеп үчүн негизги коркунучтар аныкталган;

4-кадамда Мектептин негизги коркунучтарга болгон аярлуулугу аныкталган.

Ошентип, жөнөкөй «Тобокелдик = Коркунуч х Аярлуулук» формуласын колдонуп, биз алынган маалыматтардын негизинде мектепке болгон кырсыктардын тобокелдигин аныктайбыз жана баалайбыз, тагыраак айтканда, ӨК жаралган учурда баары кошулуп адам өлүмүнө алып келген, ошондой эле аймакка, имараттарга, курулуштарга, жабдыктарга, мектеп мүлкүнө зыян келтирүүчү потенциалдуу коркунучтарды жана бар болгон аярлуулукту аныктоонун жардамы аркылуу кырсыктын табиятын жана масштабын аныктайбыз.

Мектеп үчүн мүмкүн болуучу кырсык тобокелин көрсөтүү үчүн «Мектепке болгон негизги кырсыктардын тобокелдигин аныктоонун натыйжаларынын таблицасын» иштеп чыгуу сунушталат, ал үчүн мурда иштелип чыккан эки таблицаны: «Мектепке болгон коркунучтарды аныктоонун натыйжаларынын таблицасын» жана «Мектептин негизги коркунучтарга аярлуулугун аныктоонун натыйжаларынын таблицасын» бириктирүү зарыл.

Андан ары, кырсык тобокелинин матрицасында кырсык тобокелинин деңгээлин чагылдыруу керек, аны иштеп чыгууда, «Мектеп үчүн кырсык тобокелин аныктоонун натыйжаларынын таблицасы» колдонулат.

Тобокелдик матрицасы кырсыктардын кайсы тобокелдери жогору болушун жана ал тобокелдиктерди азайтуу боюнча чараларды көрүү артыкчылыктарын аныктоого жардам берет. Тобокелдиктин матрицасында кырсыктардын деңгээлин белгилөө үчүн сандар гана эмес, түстөр да колдонулат: кызыл кырсыктын жогору деңгээлин, а жашыл - кырсыктын төмөн деңгээлин көрсөтөт.

Эскертүү: Кырсык тобокелин аныктоонун натыйжаларынын таблицасынын жана Мектеп үчүн кырсык тобокелинин Матрицасынын үлгүлөрү Тиркеме 8де.

Андан ары, мектепке болгон коркунучтарга аярлуулукту жана негизги коркунучтарды, а бириккенде кырсык тобокелин, айкын көрсөтүү үчүн милдеттүү түрдө Мектеп үчүн болгон кырсык тобокелинин План-схемасын түзүү зарыл.

План-схеманы өз күчү менен түстүү калем/фломастер/маркерлер менен ватман кагазга түшүрүүгө/сүрөтүн тартууга, мүмкүн болсо мектеп үчүн коркунуч туудурган объекттердин сүрөтүн да кошсо болот, бул анын айкындык даражасын кыйла жакшыртат.

Эскертүү: Мектеп үчүн болгон кырсык тобокелинин План-схемасынын үлгүсү Тиркеме 9да.

Натыйжада, «Мектеп үчүн болгон кырсыктардын тобокелдигин аныктоонун натыйжаларынын жана кырсыктардын тобокелдик Матрицасы таблицасында» жана «Мектеп үчүн болгон кырсыктардын тобокелдигин аныктоо План-схемасында» камтылган маалымат мектепке болгон кырсык тобокелин талдоого жана анын негизинде мектепте КТА боюнча иш-чараларды пландаштырууга мүмкүнчүлүк берет.

6-кадам: Мектептин кырсык тобокелин азайтуу боюнча Иш-чара планын иштеп чыгуу

Мындан мурун ЖКК жумушчу тобу тарабынан, коркунуч жана аярлуулукту аныктоонун жыйынтыгына негизделген, мектеп үчүн кырсык тобокелин талдоо жана баалоо боюнча иш жасалган.

Мындан ары кырсык тобокелин азайтуу боюнча иш-чараларын пландаштыруу, тактап айтканда мектептин КТА боюнча иш-чаралар Планын түзүү зарыл.

Өтө маанилүү: мектеп администрациясы аталган ишти маалымдоо, кеңири талкуулоо жана окуучулар, мектеп кызматчылары менен диалог жүргүзүү, зарыл болсо башка кызыктар тараптардын, тиешелүү жергиликтүү мамлекеттик уюмдарынын, аймактык жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органынын (мектептин жайгашкан жерине ылайык), жергиликтүү коомчулук өкүлдөрүнүн, ата-энелердин, эл аралык жана бейөкмөт уюмдарынын өкүлдөрүнүн катышуусу менен өткөрүү керек. Бардык кызыктар тараптардын кеңири катышуусусуз мектеп башкармалыгы (потенциал, материалдык жана акча каражатынын чектелгендигине байланыштуу) мектептеги кырсык тобокелин азайтуу боюнча бардык милдеттерди аткара албайт.

Мектептин КТА боюнча иш-чара планы милдеттүү түрдө, мектептин аярлуу, мектеп үчүн коркунуч туудурган, а мектептин өзү алардын алдында аярлуу кырсык тобокелин азайтуу боюнча бардык аракеттерди камтуусу керек.

Мектеп администрациясы, ЖКК жана кызыктар тараптар мектептин КТА боюнча иш-чара Планын түзүүнү төмөндөкүдөн баштоосу керек:

- Айрым кырсыктар, мектеп үчүн коркунуч туудурганына жана мектеп алардан аярлуу болгондугуна карабастан, алардын пайда болуу булагы, потенциалдуу-кооптуу объектилердин жана чектердин жайгашуусу, эреже болуп калгандай, мектеп аймагынан тышкары болот. Алар тиешелүү борбордук жана жергиликтүү мамлекеттик уюмдарынын, аймактык жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын же мекемелердин карамагында (балансында) болушу мүмкүн.
- КТА боюнча өзүнчө иш-чаралар, мисалы, мектептин кырсык-кооптуу курулуштарынын сейсмикалык туруктуулугун камсыздоо боюнча, бузуу, күчөтүү, реконструкциялоо, капиталдык ремонт жасоо мектеп курулуштарынын кырсыктык-кооптуу сейсмикалык туруктуулугун камсыз кылуу – борбордук жана жергиликтүү мамлекеттик уюмдарынын, аймактык жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын компетенциясына кирет, бул айрым программалардын жана долбоорлордун, пландардын чегинде капиталдык курулуш багытынын атайын курулуш-монтаж жумуштарынын аткарылышын талап кылат.

Ошондуктан, мектептин КТА боюнча иш-чара Планын иштеп чыгууда милдеттүү түрдө кырсык тобокелин азайтуу боюнча чаралардын бардык комплексин алдын ала караштыруу керек, КТА боюнча өзүнчө иш-чараны ишке ашыруу мектептин коопсуздугун камсыздоо кызыкчылыгында болуп, бирок алар мектептин ыйгарым укуктарынын чегинен чыкса, анда аларды өзүнчө жазуу керек. Аталган КТА боюнча иш-чара планы кыска мөөнөттө (1 жыл) жана орто мөөнөттө (3-5 жыл) жана узак мөөнөттө ишке аша турган иш-чараларды камтышы мүмкүн.

Эскертүү: Мектептин кырсык тобокелин азайтуу боюнча Планынын үлгүсү Түркөмө 10до.

7-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу Планын иштеп чыгуу

Биз жогоруда белгилеп кеткендей, КР «Жарандык коргонуу жөнүндө» Мыйзам талаптарына ылайык, түздөн-түз мектептер да кирген, бардык уюмдар мектептин Жарандык коргонуу Планын түзүүгө жана ишке ашырууга милдеттүү.

Жогорудагы биз карап өткөн 6-кадамдагы КТА боюнча иш-чаралар Планы мектепте иштелип чыгат жана ишке ашырылат, ал ЖК пландарынын бири болуп саналат, пландын өзгөчөлүгү КТА боюнча иш-чараларын күн мурунтан, өзгөчө кырдаалдын пайда болушуна чейин ишке ашырууга багытталгандыгында.

Мындан ары мектептин ЖК Планын (мурун иштелип чыкпаган жерде) түзүүгө киришүү зарыл, ал жыл сайын өткөрүлүүчү тактоолорду, түзөтүүлөрдү киргизүүсү менен дайыма аракеттеги документи болуп эсептелинет. План ЖК жана билим берүү чөйрөсүндөгү аймактык структуралардын, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарынын (КР ӨКМ жана КР ББИМ) өкүлдөрүнүн түздөн-түз катышуусу менен иштелип чыгышы керек.

Мектептин Жарандык коргонуу планы:

- *Өзгөчө кырдаал пайда болуу коркунучунда, аларды алдын алуу же кесепеттерин жоюу боюнча ЖК чараларынын көлөмүн, аткаруу мөөнөтүн жана тартибин, ошондой эле балдарды жана мектеп кызматчыларын, материалдык каражаттарды (имараттарды, курулуштарды, аймакты, түзүлүштөрдү, мектеп жабдыктарын) коргоо, кырсыктык-куткаруу иштерин ж.б. кечиктирилгис иштерди аткаруу жаралган учурда, буга тартылуучу күч жана каражаттарды аныктоону алдын ала көрө билүүсү керек.*
- *тексттик бөлүктөн жана тиркемелерден турат. Тексттик бөлүк ичине эки бөлүмдү камтыйт: биринчиси – мектептин аймагындагы абалдын кыскача географиялык жана социалдык-экономикалык мүнөздөмөсү, экинчиси – өзгөчө кырдаал коркунучундагы жана пайда болуу учурундагы иш-чаралар.*

Эскертүү: Жарандык коргонуу Планынын түзүлүшүнүн үлгүсү Тиркеме 11де.

8-кадам: Мектептин Жарандык коргонуу түзүмдөрүн жаратуу

Мектептерде Жарандык коргонуу мектеп түзүмдөрүн жаратуу сунушталат – балдар жана калк арасында, мектеп кызматкерлерине кырсык тобокелдин азайтуу жана Жарандык коргонуу маселелеринде көмөк көрсөтүү, билимди жайылтууга жана ыкмаларды өздөштүрүүгө арналган жаш куткаруучу, жаш өрт өчүрүүчү ж.б. отряддары.

Жарандык коргонуу мектеп түзүмдөрүнүн тизмесин, “Жаш куткаруучу” отряддарында, мектептин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, мектепте түзүлүшү керек, ЖК чөйрөсүндөгү аймактык бөлүкчөнүн ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын сунушу боюнча аныктоо зарыл.

Жаш куткаруучу отряддарында төмөнкү Жарандык коргонуу мектеп түзүлүштөрү/командалары түзүлүшү мүмкүн:

- *дарыгерлердин мектеп командасы/тобу/звеносу;*
- *коомдук тартипти сактоочулардын жаш жардамчыларынын мектеп командасы/тобу/звеносу;*
- *кабарландыруу боюнча жаш жардамчылардын мектеп командасы/тобу/звеносу;*
- *жаш өрт өчүрүүчүлөрдүн мектеп командасы/тобу/звеносу*
- *баикалар*

ЖК мектеп түзүмдөрүн даярдап жана окутууда ЖК жана билим берүү чөйрөсүндөгү, аймактык түзүмдүк ыйгарым укуктуу уюмдары, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу уюмдары (мектептин жайгашкан жери боюнча), жергиликтүү коомчулук, эл аралык жана бейөкмөт уюмдарынын өкүлдөрү уюштурууга, жабдууга, методикалык жана техникалык жардам берип көмөк көрсөтүшү мүмкүн.

9-кадам: Мектептин эрте кабарландыруу системасын түзүү

Мектепте эрте кабарландыруу системасы милдеттүү түрдө төмөндөгү максатта түзүлүшү керек:

- *коркунуч же өзгөчө кырдаалдын пайда болуу мүмкүндүгү жөнүндө шашылыш маалыматтардын өз убагында берилишин камсыздоо, алар бардык негизги (кабинеттер, класстар, салтанаттуу чогулуш өткөрүлүүчү залдар, китепканалар ж.б.) жана көмөкчү жайларда (ашкана, даараткана, кампа, спортзал ж.б.), ошондой эле мектептин аймагында пайда болушу мүмкүн.*
- *өзгөчө кырдаалдын пайда болуу коркунучу же анын мектеп жана тиешелүү мамлекеттик органдарынын, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын же айрым жарандардын кырсыктан куткаруу кызматтарынын ортосунда пайда болуусу жөнүндө шашылыш маалыматтарды кабыл алуу жана өткөрүп берүү, алмашуу.*

Мектептин эрте кабарландыруу системасы техникалык аткаруусунда автоматташтырылган (орткө каршы автоматикалык коргоо, электр сиренасы (өрт же ӨК туралуу сигнализация жана кабарландыруу система) же эң эле жөнөкөй (үн күчөткүчтөр, мектеп радиосу, өрттүк набат-зонг) техникалык жабдууларынан турат жана алар аймактык ыйгарым укуктуу мамлекеттик ЖК чөйрөсүндөгү уюмдун макулдашуусу менен мектептин мүнөздөмөсү, мүмкүн болгон кырсык тобокелин жана өзгөчө кырдаалдардын пайда болуу мүмкүндүгүнүн коркунуч даражасы эсепке алынышы менен, ошондой эле балдардын жана мектеп кызматчылардын коопсуздугун камсыздоо үчүн керектүү жетишкендик принцибинен түзүлөт.

Мектептин эрте кабарландыруу системасын түзүү жана аны даярдыкта кармап туруу боюнча бардык чаралар, бул процесске кабарландыруу боюнча жаш жардамчылардын мектеп командасын/тобун/звеносун жардамчы катары тартуусу менен, атайын дайындалган мектеп кызматчылары менен өткөрүлүшү керек.

Эскертүү: Мектептин эрте кабарландыруу системасынын үлгүсү Тиркеме 12де.

10-кадам: Мектептин шашылыш эвакуациялоо системасын түзүү

Мектептеги эвакуациялоо балдарды жана кызматчыларды, мүмкүн болгон учурда материалдык баалуулуктарды, өзгөчө кырдаалдар коркунучунда же жаралган учурда, имараттан же мектеп аймагынан коопсуз жерге сыртка уюштуруп чыгаруу боюнча иш-чара комплексин билдирет.

Бул максатта, эвакуациялык кирүүлөр жана чыгуулар каралган, жүрүм-турум эрежелери бекитилген, ошондой эле жоопкерчиликтүү кызмат адамдардын, кызматчылардын жана балдардын аракеттеринин тартиби жана ырааттуулугу, эвакуация сигналы жарыяланган учурда материалдык баалуулуктардын сыртка чыгаруу тартиби каралган эвакуациялоо Планын иштеп чыгуу зарыл.

Эвакуациялоо Пландары ичинде адамдардын болуусу, иштөөсү каралган курулуш жайларынын, коридорлору, тепкич маршруттарына түшүрүлгөн схеманы билдирет. Бул схемаларда эвакуациялоо жолдору, эвакуациялык жана кырсыктык чыкмалар, өрткө каршы жабдуулар, кырсыктык байланыш телефондору, биринчи медициналык жардам берүү каражаттары жана кошумча куткаруу каражаттарынын турган орду шарттуу белгилер (элементтер) менен көрсөтүлөт.

Эвакуациялоо пландарында аларда колдонулган бардык шарттуу белгилери, ошондой эле өзгөчө (кырсыктык) кырдаалдар шартында адамдардын белгиленген жүрүм-турум эрежелери, алардын аракеттеринин тартиби жана ырааттуулугу чечмеленет. Эвакуациялоо пландары кабаттуу, секциялык, локалдык жана жыйынтыкталган (жалпы) болушу мүмкүн.

Негизги эвакуация чыкмаларга алып баруучу эвакуациялык жолдорду жашыл түстөгү таташ сызык менен жүрүү багытын көрсөтүп белгилөө керек, кырсыктык эвакуациялык чыкмаларга алып баруучу эвакуация жолдорунун жашыл түстөгү майда сызык менен жүрүүнүн багытын көрсөтүп белгилөө керек. Эвакуациялык жолдорунун бардык белгилерин фотолюминисценттүү материалдардын негизинде аткаруу зарыл.

Эвакуациялоо планын иштеп чыгууну жана эвакуациялык жолдорунун белгилерин түшүрүүнү милдеттүү түрдө техникалык коопсуздук багытындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын адистеринин (КР Өкмөтүнүн алдындагы экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча Мамлекеттик инспекциясы) сунуштарынын негизинде ишке ашыруу керек.

Эскертүү: Мектептин эвакуациялоо жана эвакуация жолдорун белгилөө Планынын үлгүсү 13-тиркемеде.

II-кадам: Кырсык тобокелин азайтуу боюнча структуралык жана структуралык эмес чараларды ишке ашыруу

Кырсык тобокелин азайтуу боюнча структуралык чаралар – коркунучтардын болуу мүмкүндүк таасирин азайтуу же алдын алуу үчүн көрүлгөн физикалык инженердик чаралар, же курулуштардын жана системалардын ишенимдүүлүгүн жана туруктуулугун камсыздоо үчүн инженердик ыкмаларды колдонуу.

Кырсык тобокелин азайтуу боюнча структуралык чаралар, кырсык тобокелинин булактарын жоюу боюнча же алардын кесепетин жоюу болуп структуралык чараларга бөлүнөт, алар капиталдуу курулуш багытында же имараттардын жана курулуштардын капиталдык ремонт багытында ишке ашырылат.

КТА боюнча структуралык чараларды мектепте өткөрүүнүн негизги максаты – бул мектеп имараттарынын, курулуштарынын, түзүлүштөрүнүн ӨК туруктуу болушун жана алардын ичиндеги адамдарды коргоону камсыздоо.

Мисалы, мектепке карата КТА боюнча структуралык чаралар төмөндөгүлөр болот:

- курулуштардын жана түзүлүштөрдүн структуралык аялдуулугун талдоо;
- мүмкүн болуучу өзгөчө кырдаалдарга туруктуу эмес курулуштарды жана түзүлүштөрдү бузуу;
- кырсыктардын таасирине туруктуу жаңы курулуштарды жана түзүлүштөрдү куруу;
- жээкти коргоочу курулмаларды – дамбаларды, сел өткөрүүчү каналдарды, арык тармактарын, башка суу өткөрүүчү курамаларды бекемдөө жана тазалоо;
- көтөрүп туруучу дубалдарды, тосмо жыгачтарды, чатырчаларды, фундаменттерди, сырттагы дааратканаларды, тепкич марштарды капиталдык ремонттоо жана бекемдөө, чагылган тоскучтарды, спортзалдарды жана аянтчаларды орнотуу;
- өрттүк жана башка сигнализацияларды, эрте кабарландыруу системаларды, тосуучу коргоочу жабдууларды (тосуучу конструкцияларды, торчолорду, козыркторду) орнотуу.

Билүү керек: КТА боюнча структуралык чараларды пландоо жана ишке ашыруу мектептин компетенциясына кирбейт, бул маселе боюнча тиешелүү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар (КР ӨКМ, Мамлекеттик архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба агенттиги, ББИМ жана башкалар) жана капиталдык курулуш жана ремонт чөйрөсүндөгү программаларды жана пландарды ишке ашыруу чегиндеги жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдары алек болушу керек.

Бирок, мектеп администрациясы талдоо жүргүзүү боюнча чараларды жана мектептин структуралык аярлуулук абалынын үзгүлтүксүз мониторингин өткөрүүгө кызыктар жана милдеттүү, бул ишке тиешелүү ыйгарым укуктуу мамлекеттик уюмдарынын жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын квалификацияланган адистердин-серепчилерин тартуусу керек.

Мектептеги кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча структуралык эмес чаралар. Өзгөчө кырдаал учурунда имараттардын, курулуштардын ичиндеги, алардан олуттуу зыян алуудан качып кетүүгө мүмкүн болуучу, адамдардын өмүрүнө, ден соолугуна жана коопсуздугуна коркунуч жараткан бардык буюмдар, мындайча айтканда структуралык эмес деп аталган коркунучту пайда кылат.

Мектептеги кырсык тобокелдерин азайтуу боюнча структуралык эмес чаралардын негизги максаты бул имараттардын, курулуштардын жана түзүлүштөрдүн ичиндеги бардык буюмдар адамдарга коркунуч жаратпашын камсыз кылуу. Мындай буюмдарга эмеректер, окуу куралдары, техника, жарык берүүчү жана жылытуучу жабдуулар, түтүктөр ж.б.у.с. кирет.

КТА боюнча структуралык эмес чаралар – бул имараттардын жана курулуштардын физикалык курулушун же капиталдык ремонтун талап кылбаган бардык иш-чаралар.

Мисалы, мектепке тийиштүү кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча структуралык эмес чаралар төмөнкүлөр болот:

- өзгөчө кырдаалдын жаралуу учурунда керектүү документтерди иштеп чыгууда колдонулуучу маалымдоо, окутуу, билим жайылтуу, тажрыйба топтоо, ыкмаларды жана аракеттерди (уюштуруучу, үйрөтүүлөр, машыгуулар) иштеп чыгуу үчүн колдонулуучу бардык структуралык эмес иш-чаралар;
- буюмдардын кулашын же сыйгалануусун жокко чыгаруу максатында бардык структуралык эмес буюмдарды структуралык буюмдарга бекитүү - шкафтарды, китеп койгуч текчелерди, класстык тактаны, асылып жана тикесинен турган оор буюмдарды, окуу материалдарын;
- кырсыктык чыкмаларга эркин жетүүнү камсыздоо жана тескерисинче, кооптуу жайларга, тилкелерге кирүүгө бөгөт коюу, жок кылуу;
- сынчу буюмдарды сынбай турган буюмдарга алмаштыруу же аларга жетүүгө бөгөт коюу;
- күйүүчү-майлоочу материалдардын, өрткө кооптуу буюмдардын жана суюктуктардын, уулуу жана күчтүү таасир берүүчү препараттардын жана заттардын кармалышын жана сакталышын ишеничтүү камсыздоо;
- кооптуу буюмдарды жана тилкелерди, коңүлдү өзүнө бурган атайын тыюу салуучу жана көрсөтүүчү белгилер жана символдор менен маркировкалоо жана тескерисинче, өзгөчө кырдаалдар учурунда коргоого жана коопсуздукту камсыз кылууга арналган буюмдарды жана тилкелерди атайын белгилер жана көрсөткүчтөр менен маркировкалоо.

Структуралык эмес чараларды мугалимдердин, ата-энелердин күчү, окуучуларды тартуу